

**Василь Шинкарук,
заступник Міністра освіти і науки,
доктор філологічних наук, професор**

Основні напрями модернізації структури вищої освіти України

Вища освіта є фундаментом людського розвитку та прогресу суспільства, а також виступає гарантом індивідуального розвитку, сприяє формуванню інтелектуального, духовного та виробничого потенціалу суспільства. Розвиток держави, структурні перетворення на мікро- і макроекономічному рівнях повинні гармонійно поєднуватися з модернізацією освіти для того, щоб задовольнити потреби й прагнення людей, особливо молоді, встановити нову систему суспільних цінностей у сфері діяльності як в громадському, так і у приватному секторах.

Адаптованість системи освіти та професійної підготовки до динамічних змін кон'юнктури попиту та пропозиції на світових ринках праці, забезпечення підготовки робочої сили, професійно-кваліфікаційні параметри якої відповідають потребам соціально-економічного розвитку суспільства, виступають як визначальні чинники росту конкурентоспроможності людських ресурсів. В умовах формування інноваційного суспільства функціональними особливостями освіти виступає не тільки здатність надавати тим, хто навчається, нагромаджений в попередні роки обсяг знань та навичок, але й підвищувати здатність до сприйняття та використання на практиці нових наукових ідей, технічних інструментів та методів виробництва, формувати у працівників новаторські здібності, ініціативу та підприємливість.

Для більшості країн з високим рівнем конкурентоспроможності національних економік характерним стає перехід від екстенсивного використання людських ресурсів з низьким рівнем базової професійної підготовки до інтенсивного використання висококваліфікованої робочої сили, більш гнучкої в сфері прийняття рішень і процесі адаптації до нових технологій. Закономірним для високотехнологічних секторів економіки стає

превалювання тенденції до збільшення обсягів попиту на висококваліфікованих спеціалістів-універсалів, котрі мають не тільки спеціалізовану професійну підготовку, але й успішно оволодівають навичками підприємницької та управлінської діяльності.

Вирішення соціальних та економічних проблем, що стоять перед вищою освітою, буде залежати від того, чи вдасться забезпечити максимальну мобілізацію можливостей і реалізацію здібностей кожної людини як суб'єкта діяльності. У цьому контексті вирішальним у боротьбі за якість продукції вищої освіти як сектора економіки держави стає людський капітал. Людський капітал визначається як сукупність якостей людини, що ґрунтуються на таких поняттях як здоров'я, природні здібності, освіта, професіоналізм і мобільність. Кожен член суспільства повинен бути оптимально пристосований до професійної діяльності за рахунок максимального використання індивідуальних здібностей. Для досягнення цієї мети необхідно забезпечити інвестиції у вищу освіту і підвищення кваліфікації людей, а також домогтися прискорення прогресу у вирішенні фундаментального завдання модернізації національної системи освіти, для того, щоб кожна людина могла отримати нові знання, навички та компетенції, які їй будуть потрібні в процесі навчання впродовж життя [8].

Для підвищення якості освітніх послуг утворено систему безперервної освіти *life-long education*, що сприяє оптимізації професійно-кваліфікаційної структури робочої сили та підвищення рівня її конкурентоспроможності.

Завдання вищої школи як соціального інституту полягає в тому, щоб сприяти професійній самореалізації індивіда, навчаючи його професійно спрямованій взаємодії з навколишнім природним і соціальним середовищем.

Нагальна потреба у ліквідації недоліків вищої школи вимагає концептуального удосконалення освіти і професійної підготовки фахівців у наступних напрямках:

- формування відношення до людини як мети соціального прогресу, а не засобу;

- орієнтація на активізацію людського капіталу у вищій освіті і професійній підготовці, що базується на концепції гармонійного розвитку людини;
- реформування системи вищої освіти і професійної підготовки є стратегічними для забезпечення якості фахівців;
- продукування в процесі підготовки глибокої професійної компетентності і соціальної відповідальності при вирішенні завдань науково-технічного прогресу, соціального і культурного розвитку [10].

Вирішення проблеми інвестування в розвиток вищої освіти, «людського капіталу» дасть змогу досягти не лише короткотермінового економічного успіху, а й закласти засади для формування сталих довготермінових тенденцій розвитку національної економіки з її подальшою інтеграцією в Європейський простір вищої освіти.

Оцінюючи рейтингові позиції України щодо якості навчальних закладів з підготовки менеджменту (на основі даних *World Economic Forum* за 2006 рік), можна зробити висновки щодо збереження значного відставання України від країн – лідерів інноваційного розвитку.

Індикативні показники конкурентоспроможності країн у контексті розвитку людського капіталу (2005 рік)

Індикативні показники	Фінляндія	США	Швеція	Сінгапур	Німеччина	Індія	Чехія	Угорщина	Латвія	Польща	Казахстан	Російська Федерация	Україна
Якість освітньої системи	6,0	4,9	4,5	6,1	4,4	4,5	4,7	4,2	4,1	4,1	3,9	3,9	3,9
Наукове співробітництво університетів та підприємств	5,4	5,7	5,0	5,0	5,1	3,3	3,9	3,3	2,9	3,2	3,0	3,2	3,1

Джерело: *The Global Competitiveness Report*. – G., - PP. 505, 506, 508, 522

Indices of Competitiveness of Countries in the Context of Human Capital Development (2005)

Indices	Finland	USA	Sweden	Singapore	Germany	India	Czechia	Hungary	Latvia	Poland	Kazakhstan	Russian Federation	Ukraine
Quality of Educational System	6,0	4,9	4,5	6,1	4,4	4,5	4,7	4,2	4,1	4,1	3,9	3,9	3,9
Scientific Collaboration of Universities and Enterprises	5,4	5,7	5,0	5,0	5,1	3,3	3,9	3,3	2,9	3,2	3,0	3,2	3,1

Джерело: The Global Competitiveness Report. – G., - PP. 505, 506, 508, 522

Перепис населення 2001 року зафіксував абсолютно неприйнятну динаміку: уперше за всі повоєнні часи питома вага осіб з вищою освітою у складі населення віком від двадцяти п'яти до тридцяти п'яти років зменшилась. Така ситуація склалася попри збільшення на 60% обсягів підготовки фахівців з вищою освітою, люди виїхали з України. Це означає, що наше уперте небажання перейти на іншу модель обертається тим, що мільйони бюджетних коштів, які ми вкладаємо у вищу освіту, потім дають поштовх зростанню ефективності економіки інших країн, але не України.

Процес євроінтеграції передбачає створення загальноєвропейського освітнього і наукового простору на основі розроблення єдиних критеріїв і стандартів у галузі освіти та науки з метою визнання періодів та термінів підготовки фахівців з вищою освітою, що сприятиме співробітництву між вищими навчальними закладами Європи, мобільності викладацького складу та студентів.

У рамках Болонського процесу формується Європейський простір вищої освіти (далі – ЄПВО), що визначений географічними та інституційними нормами Європейської культурної конвенції. Болонський процес передбачає структурне реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміну освітніх програм і проведення необхідних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах Європи. Проте він не передбачає уніфікації змісту освіти. Навпаки, у багатьох документах Болонського процесу зазначається, що кожна країна-учасниця повинна

зберегти національну палітру, самобутність та надбання у змісті освіти і підготовці фахівців з вищою освітою, а далі запровадити інноваційні прогресивні підходи до організації вищої освіти, які є властивими ЄПВО.

На всіх етапах Болонського процесу було проголошено, що цей процес добровільний, полісуб'єктний; такий, що ґрунтується на цінностях європейської освіти і культури; такий, що не нівелює національні особливості освітніх систем різних країн Європи; багатоваріантний, гнучкий, відкритий, поступовий.

Кінцевою метою процесу є забезпечення відповідної суспільним, особистісним та виробничим потребам якості вищої освіти, що продукуватиме конкурентоспроможного фахівця, здатного легко адаптуватися в економічному просторі європейських країн.

Останній аналіз цих питань здійснено у Франції (м. Страсбург) 20-21 листопада 2007 року Радою Європи на настановчій конференції «Нові виклики європейській вищій освіті – подолання складнощів в глобалізованому суспільстві». На конференції розпочато реалізацію 3-го проекту Ради Європи з подальшої реформи вищої освіти в країнах-учасницях Болонського процесу. Основною проблемою, яка висвітлювалася учасниками конференції – це університет між гуманізмом і ринком: переосмислення цінностей та його ролі у 21 сторіччі. Ці питання є стратегічними для забезпечення якості вищої освіти України, її інтеграції в європейський освітній простір та важливим чинником модернізації структури вищої освіти на період до і після 2010 року. Саме цей термін визначений сорока шести країнами, що беруть участь у Болонському процесі, як період створення Європейського простору вищої освіти і науки.

Запропонований Радою Європи проект з подальшої реформи європейської вищої освіти передбачається реалізовувати в кілька етапів.

На першому етапі вирішуватиметься питання щодо формування готовності суспільства і кожної людини, зокрема до викликів сучасного світу.

Надалі має визначитися тип адекватної проблематичності світового розвитку структури вищої освіти. Сучасна освіта повинна забезпечувати виконання низки завдань, зокрема, економічний успіх, політичну стабільність, сталий розвиток суспільства тощо. Ці завдання реалізуються через таку організацію підготовки фахівців, яка повністю відповідає запитам ринку праці та здатна прогнозувати його розвиток, підготовку до життя активних громадян демократичного суспільства, їх особистісний розвиток, виокремлення таких наукових та освітніх пріоритетів, що забезпечать якісну підготовку фахівців.

Стратегія розвитку вищої освіти України в умовах Болонського процесу передбачає створення інфраструктури, яка дозволить вищим навчальним закладам (університети, коледжі тощо) максимально реалізувати свій індивідуальний потенціал в плані задоволення високих вимог Європейської системи знань та адаптувати систему вищої освіти України до принципів, норм, стандартів і основних положень європейського простору вищої освіти, прийнятних і ефективних для нашої держави і суспільства.

Гармонізація вищої освіти України відповідно до вимог ЄПВО, її розвиток здійснюватиметься за певними принципами. Насамперед, пріоритетне запровадження інноваційних досягнень освіти і науки. Адже відомо, що саме інноваційний шлях розвитку суспільства можна забезпечити, сформувавши покоління людей, які мислять та працюють по-новому. Як наслідок основна увага приділятиметься загальному розвитку особистості, її культурологічній і комунікативній підготовленості, здатності самостійно здобувати і розвивати знання, формувати інформаційні та соціальні навички [3].

Важливо також забезпечити соціальний контекст вищої освіти, що дасть можливість випускникам вищих навчальних закладів формувати успішну професійну кар'єру на принципах соціальної справедливості, відповідальності, загальнолюдських цінностей.

Ніколи ще проблема якості вищої освіти в Україні не мала такого важливого ідеологічного, соціального, економічного значення, як сьогодні.

Висунення проблеми якості на перший план визначається низкою об'єктивних чинників:

по-перше, від якості людських ресурсів залежить рівень розвитку країни та її глобальної економічної конкурентоспроможності;

по-друге, якість освіти набуває все більшого значення в забезпеченні конкурентоспроможності випускників вищої школи на ринку праці.

У системі вищої освіти України успішно здійснено низку важливих практичних кроків з реалізації вимог Болонського процесу та її подальшої модернізації:

- Урядом затверджено новий Перелік напрямів освіти, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра, котрий адаптовано до потреб галузей економіки та до європейських вимог;

- прийнято ряд Урядових рішень, зокрема, з питань заснування нових академічних стипендій та надання одноразової адресної грошової допомоги випускникам педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів;

- проведено важливі заходи щодо скорочення і упорядкування мережі вищих навчальних закладів, насамперед, подано Кабінету Міністрів України проект постанови щодо передачі відомчих вищих навчальних закладів у підпорядкування МОН;

- створено модель національної системи кваліфікацій, яка в перспективі гармонізуватиме із системою кваліфікацій ЄПВО;

- запроваджено двохциклову систему підготовки фахівців (бакалавр, магістр), що дає можливість перейти найближчим часом до трьохциклової системи вищої освіти як у ЄПВО;

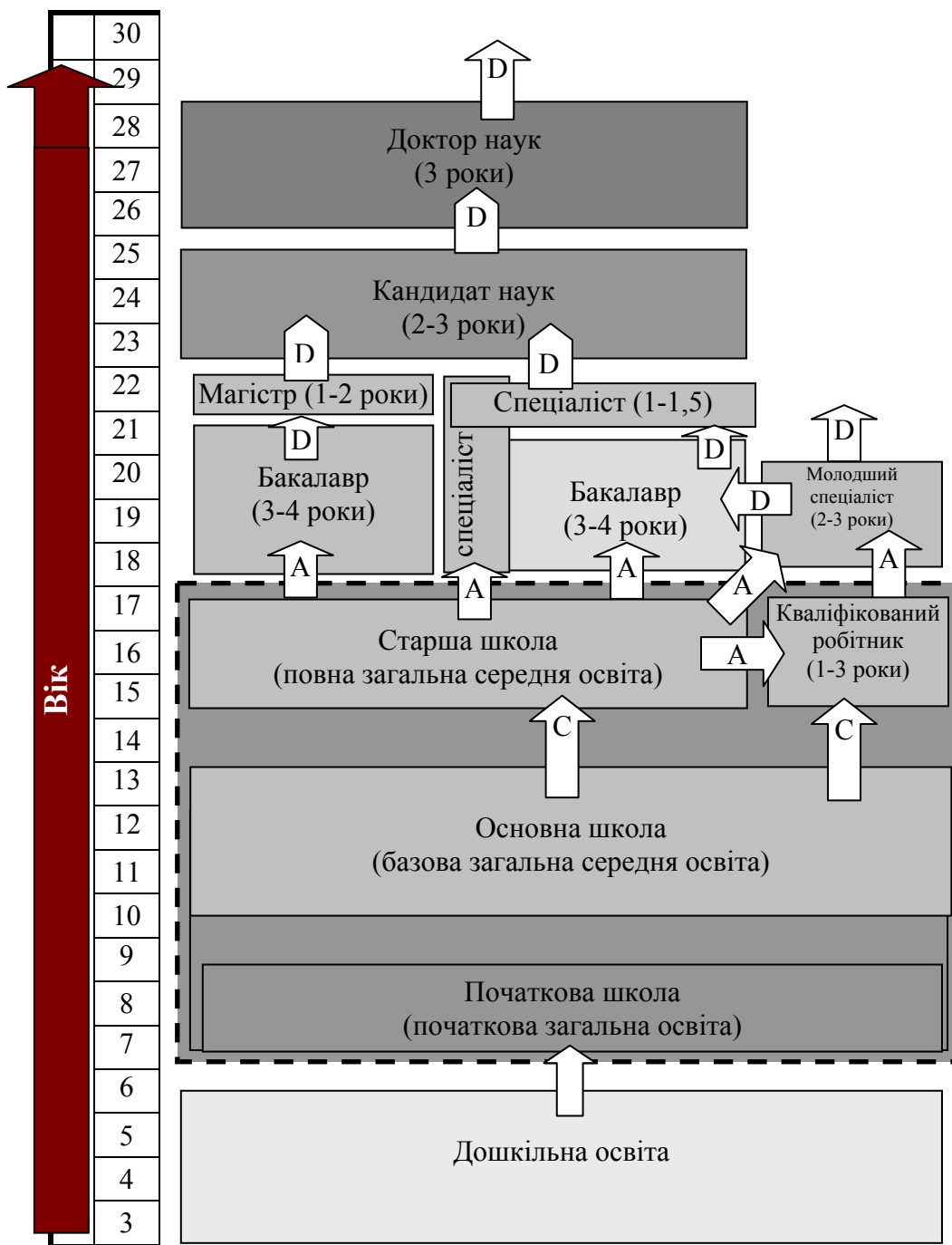
- з 2006/2007 навчального року у всіх вищих навчальних закладах України III-IV рівнів акредитації навчальний процес здійснюється у відповідності з рекомендаціями Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS);

- розроблено рекомендації та здійснюються організаційні заходи щодо запровадження Додатку до диплома європейського зразка (Diploma Supplement);

- розроблено механізми залучення студентської молоді до управління навчальним закладом, контролю якості навчального процесу та реалізації суспільного життя студентів у всіх його проявах.

З метою підвищення рівня усвідомленості та загального розуміння принципів і завдань Болонського процесу з ініціативи МОН проведено низку конференцій, семінарів, засідань різного рівня для вищих навчальних закладів, які підпорядковуються МОН та галузевих, а також інших зацікавлених сторін. Найбільш актуальними на даних заходах були питання щодо забезпечення якості вищої освіти, запровадження трьохциклової системи освіти та визнання термінів і періодів підготовки фахівців з вищою освітою в ЄПВО.

Надалі МОН планує розширити коло питань для дискусій і поглибити ступінь інформованості суспільства.

Примітка: C – свідоцтво A – атестат D - диплом

Рис. 1. Структура освіти України на даний період.

На сьогодні передбачається реалізація пріоритетних завдань з модернізації структури вищої освіти України, які є надзвичайно важливими для її подальшого розвитку.

Найголовнішим із них є забезпечення якості вищої освіти України, гармонійний розвиток особистості студента, формування не тільки компетентних фахівців, а й високодуховних молодих людей, патріотів України.

Зрозуміло, що всі наші дії щодо модернізації вищої освіти можуть бути позитивними, якщо будуть знаходитись у правовому полі. Зрозуміло і те, що наша законодавча база – Закон України “Про вищу освіту” починає поступово відставати від потреб вищої освіти, економіки та суспільства і рано чи пізно почне уповільнювати самі освітні реформи.

Тому модернізація структури вищої освіти України вимагає змін у системі законодавчого і нормативно-правового регулювання вищої освіти з урахуванням вимог європейської системи стандартів та сертифікації, які сприятимуть розвитку національних культурних цінностей, демократії і гуманізму як основних чинників функціонування громадянського суспільства.

Формування національної системи кваліфікацій вищої освіти, яка гармонізуватиме із системою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти, сприятиме подальшій її сертифікації в європейських та світових структурах. Це, в свою чергу, забезпечить взаємне визнання на європейському та міжнародному рівні документів про освіту та навчання, запровадження нового додатку до диплома європейського зразка, конкурентоспроможність випускників на національному та міжнародному ринках праці і надання освіти високої якості. Вирішення цих завдань також сприятиме задоволенню особистісних потреб студентів у здобутті вищої освіти та розширенню їх компетентності, створенню і розвитку належних умов для здійснення інноваційних наукових досліджень та підвищенню

мобільності студентів, наукових і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів [6].

На державному рівні варто змінити зовнішні критерії оцінки якості діяльності вищого навчального закладу. Адже поки діє принцип “більше студентів – більше грошей” – страждає якість освіти. У зв’язку з цим, доцільно розробити комплексні критерії оцінки якості освітнього процесу, які включають: оцінювання змісту та технологій навчання, що застосовуються під час навчання; оцінювання отриманих студентом знань; вимоги до організації та контролю за здійсненням навчального процесу; сучасні вимоги до компетентності викладачів та студентів; чітку і прозору процедуру самообстеження вищого навчального закладу як підґрунтя системи забезпечення якості.

У результаті вирішення цих завдань значною мірою буде покращено зміст професійної підготовки фахівців, ґрунтовніше здійснюватиметься теоретичне та практичне навчання на основі розвитку в студентів дослідницьких умінь та навичок. Серед соціальних аспектів вищої освіти відзначимо зменшення ризику різноманітних форм дискримінації в сфері вищої освіти, включаючи академічну, релігійну, етнічну. До організаційних змін також відносимо забезпечення підвищення професійності наукових і науково-педагогічних кадрів, розвиток співпраці з іншими навчальними та науково-дослідницькими установами як України, так і за кордоном, підвищення ефективності і конкурентності результатів наукових досліджень, активізацію міжнародного співробітництва та обміну студентами і викладачами з відповідними іноземними освітніми закладами, покращення соціального забезпечення студентів, створення умов для навчання студентів з обмеженими можливостями тощо.

Конкурентоспроможність системи освіти насамперед залежить від впровадження в навчальний процес унікальних, інноваційних, креативних елементів. Таке можливо, якщо уся система освіти, зокрема і вища базуються на результатах наукових досліджень, які є двигуном вищої освіти. Щоб

домогтися бажаних змін у системі професійної освіти в Україні, необхідно насамперед залучити підприємства до цієї системи, і таким чином забезпечити фактичні потреби в кваліфікованих знаннях і навичках.

Заклади освіти повинні давати професійні теоретичні знання, загальну освіту, виконувати роль установ з підвищення професійної кваліфікації. Діяльність організацій професійної освіти в цьому напрямку повинна здійснюватися на основі вивчення досвіду розвинутих країн у тісній взаємодії з роботодавцями для підвищення ефективності професійної підготовки кадрів і збалансованості потреби попиту та пропозиції на ринку праці.

Успішна взаємодія з соціальними партнерами дозволить вирішувати проблеми працевлаштування випускників, забезпечувати контроль за якістю їхньої підготовки, прогнозувати потребу у фахівцях певних професій, удосконалювати зміст професійних програм відповідно до вимог сучасного виробництва.

За соціологічним опитуванням, здійсненим Державною установою «Інститут економіки та прогнозування НАН України» передумовою посилення інноваційності українського суспільства є створення з боку держави умов і можливостей для підвищення рівня освіти населення, адже виявилася чітка закономірність кращого ставлення до інновацій серед більш освічених респондентів порівняно з менш освіченими.

Ще яскравіше проявлялася та сама закономірність, коли йшлося про ставлення до розвитку техніки (можливо тому, що досягнення в техніці частіше випливають з нового фундаментального знання, а нові продукти, товари бувають похідними від нього).

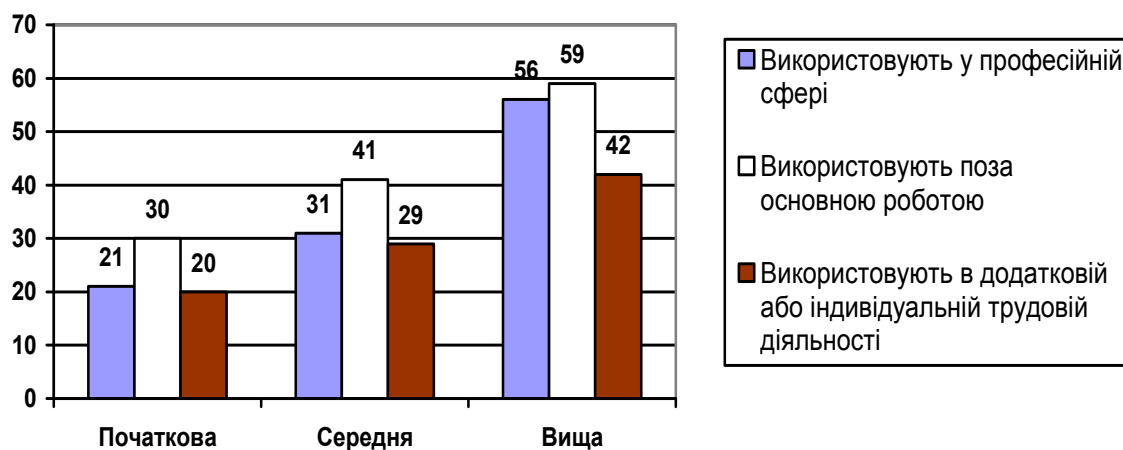

Рис. 1. Використання інновації (у професійній діяльності на основному робочому місці, поза основною роботою в домашньому господарстві, в індивідуальній трудовій діяльності) серед працівників з різним рівнем освіти

Простежувалася визначена закономірність: чим вище рівень освіти опитаних, тим більше використовувалися інновації (застосування нового обладнання, матеріалів, технологій, у тому числі інформаційних, нових підходів, раціоналізаторських «знахідок» тощо) як у професійній діяльності на основному робочому місці, так і поза ним.

Значення навчання протягом життя з погляду потреби розвитку інноваційності суспільства виявилось в таких співвідношеннях: серед тих, хто навчалися в організованих формах, погано ставились до впровадження нових (інноваційних) технологій, товарів, продуктів 27%, а серед тих, хто не робив цього – 73%.

Наукові дослідження вказують, що саме освіта є важливішою детермінантою аніж інші чинники. Долання перешкод інноваційному розвитку в українському суспільстві можливо забезпечити за рахунок прориву в освіті.

Модернізація структури вищої освіти передбачає проведення ряду реформ. При цьому проводити їх необхідно виважено, щоб зберегти національні надбання та запобігти руйнації національної системи вищої освіти.

Реформування вищої освіти, по-перше, передбачає оптимізацію мережі вищих навчальних закладів. Сьогодні в Україні підготовку фахівців з вищою

освітою здійснюють 920 вищих навчальних закладів усіх рівнів акредитації та форм власності. Вони підпорядковані 28 міністерствам і відомствам, 10 з яких мають у підпорядкуванні лише один заклад. Такої практики немає жодна європейська країна. Аналіз зарубіжного досвіду показує, що у країнах з ідентичними демографічними показниками середня кількість студентів в одному університеті становить, наприклад, в Іспанії – 22 тис., в Італії – 23 тис., у Греції – 14 тис. студентів, у Словенії – 8 тис. студентів, а в Україні – лише 6,5 тис. осіб.

Відомча підпорядкованість навчальних закладів часто заважає їх розвитку, запровадженню єдиних підходів до організації освітньої діяльності, що вимагає створення нової парадигми взаємодії навчальних закладів як з міністерствами і роботодавцями, так і з системою вищої освіти держави в цілому. Думаю, що це питання має бути вирішено на державному рівні шляхом прийняття відповідного Урядового рішення.

Крім того, формування оптимальної мережі передбачає визначення типів доуніверситетських і університетських навчальних закладів.

Зокрема, доуніверситетські - професійні коледжі (діючі ПТУ) і коледжі та університетські заклади - університети, академії. У **професійних коледжах** передбачається підготовка кваліфікованих робітників та фахівців тільки за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста. У **коледжах** здійснюватиметься підготовка фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста та бакалавра. В **університетах і академіях** здійснюватиметься підготовка фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра, магістра та доктора, а також підготовка та перепідготовка наукових, науково-педагогічних працівників шляхом їх навчання в аспірантурі та докторантурі.

Сьогодні міністерство, вищі навчальні заклади і роботодавці обговорюють питання щодо визначення місця бакалавра в системі підготовки фахівців з вищою освітою. Так, в першу чергу, бакалавр повинен бути затребуваним на ринку праці, як це є у багатьох європейських країнах. Треба

сформувати громадську думку в кадрових службах про достатній рівень компетентності бакалавра, який може якісно виконувати свої функціональні обов'язки відповідно до сучасних вимог виробництва або соціальної сфери послуг.

По-друге, модернізація структури вищої освіти передбачає запровадження національної системи кваліфікацій, що узгоджуватиметься із напрямами освіти та підготовки Європейського простору вищої освіти.

По-третє, запровадження трьохциклової системи освіти.

Щодо ступенів бакалавра та магістра, то, як було зазначено, напрацьовано досвід з організації, формування змісту підготовки та професійного використання цих фахівців, хоча проблемою залишається невідповідність кваліфікацій, що присвоюються випускникам, запитам ринку праці.

Серйозною є також проблема підготовки на третьому циклі - доктор філософії (PhD). Причиною цього є традиційне існування в Україні двох наукових ступенів (кандидат наук, доктор наук), а також те, що ці ступені в Україні можна отримати не тільки в університетах, але і в науково-дослідних установах різного підпорядкування. Причому здобуття такого ступеня не завжди супроводжується із навчанням в університеті. Це можливо зробити, працюючи за науковою тематикою самостійно або під керівництвом провідного вченого.

Як правило, в багатьох Європейських країнах загальний термін університетського навчання, який дозволяє отримати докторський академічний ступінь, повинен становити не менше 8 років (3-4 роки – бакалаврат, 1-2 роки - магістратура, 3-4 роки - докторантура) [11]. Кінцевий варіант адаптації підготовки фахівців на третьому циклі ще не визначений. Із цієї проблеми в Україні відбуваються дискусії.

У цьому питанні ми розраховуємо на підтримку представників університетської спільноти, науковців, громадськості, а також обмін досвідом країн, які здійснювали такі реформи.

Модернізація національної системи кваліфікацій зумовлена необхідністю забезпечення взаємозв'язку між ринком освітніх послуг та ринком праці, приведення обсягів та якості професійної освіти і навчання у відповідність до потреб роботодавців, підвищення ролі соціальних партнерів, суб'єктів господарювання в реалізації стратегії навчання впродовж життя.

Формування національної системи кваліфікацій в контексті Європейського простору вищої освіти забезпечить, по-перше, прозорість, відкритість та визнання термінів та періодів підготовки фахівців з вищою освітою в Україні, а, по-друге, національна система кваліфікацій буде сертифікована відповідними європейськими структурними органами, що дозволить запровадити у вищу освіту України новий додаток до диплома європейського зразка.

Ефективне її функціонування створюватиме передумови для переходу від одного до іншого кваліфікаційного рівня чи набуття суміжних кваліфікацій, що, у свою чергу, мотивуватиме громадян України до професійного удосконалення та продуктивної зайнятості.

Україна запроваджує національні критерії для кваліфікацій у вищій освіті. У системі цих критеріїв розроблені дескриптори кваліфікацій, що відповідають принципу «зрозумілості і порівнянності». Дані критерії будуть узгоджуватися із європейськими підходами, що ставляться до кваліфікацій короткого циклу – молодший спеціаліст (60-120 кредитів ECTS); кваліфікацій першого циклу – бакалавр (180-240 кредитів ECTS); кваліфікацій другого циклу – магістр (60-120 кредитів ECTS), а також кваліфікацій третього циклу (доктор - PhD), де навчання триватиме не менше 3 років [12].

Згідно європейських підходів **кваліфікації короткого циклу (молодший спеціаліст)** присвоюються студентам, які завершили відповідний цикл підготовки в професійних коледжах та коледжах. **Кваліфікації першого циклу (бакалавр)** присвоюються студентам, які продемонстрували знання та компетенції за напрямом підготовки на рівні сучасних досягнень на основі

використання у навчанні посібників поглибленого змісту; можуть застосовувати отримані знання та компетенції на професійному рівні виробничої діяльності та розвинули компетенції, достатні для доведення, обґрунтування та вирішення питань за напрямом підготовки; здатні знаходити та інтерпретувати відповідні дані (за напрямом підготовки) для формування суджень з відповідних суспільних, наукових або етичних проблем; вміють доносити інформацію, ідеї, проблеми та рішення як до аудиторії фахівців, так і нефахівців; розвинули навички вчитися, необхідні для подальшого навчання з більшим ступенем самостійності.

Продовження навчання в магістратурі передбачатиметься тільки для успішного бакалавра. Іншим бакалаврам, які набули прогресивного практичного досвіду на виробництві або в соціальній сфері, буде забезпечена можливість через кілька років опанувати магістерські програми. Аналогічний механізм можна застосовувати щодо магістрів при їх зарахуванні на докторські програми.

Кваліфікації другого циклу (магістр) присвоюються студентам, які продемонстрували знання та розуміння явищ і процесів, здобутих при підготовці на першому циклі, розширюють та/або поглиблюють їх, створюють основу або можливість для розвитку і/або застосування власних ідей, включно для дослідницької роботи; можуть застосовувати отримані знання та компетенції, вміють вирішувати проблеми у новій або незнайомій ситуації у ширшому (або багатогалузевому) контексті, пов'язаному з напрямом підготовки; здатні інтегрувати знання та вирішувати складні питання, формулювати судження за недостатньої або обмеженої інформації, вміють зрозуміло і недвозначно доносити свої висновки та знання, розумно їх обґрунтовуючи, до фахової та нефахової аудиторії; володіють навичками, що дозволяють їм навчатися самостійно.

Навчання в магістратурі вимагає творчих (креативних) підходів і там повинні навчатися кращі студенти. Тому необхідно розробити механізми

(перехідні програми, а можливо програми домагістерської підготовки тощо) щодо зарахування бакалаврів на магістерські програми.

Апробацію таких схем та методик підготовки фахівців реалізував Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Харківський національний університет радіоелектроніки, Національний аграрний університет, Хмельницький національний університет та ряд інших.

Також потребують розроблення багатоваріантні програми за критеріями академічності та професійності. Зокрема, може запроваджуватися післябакалаврська програма магістра академічного і професійного профілю. Наприклад, для технічних спеціальностей – магістр наук та магістр інженерії. Остання програма більше зорієнтована на практичну діяльність.

За окремими напрямками освіти може здійснюватися підготовка фахівців за програмою інтегрованих магістрів. Інтегрований магістр – ступінь другого циклу вищої освіти, присвоєнню якого передують наскрізне навчання студента на двох початкових циклах вищої освіти (ступінь бакалавра присвоюється, але диплом бакалавра студенту не видається). Інтегрований магістр застосовується при отриманні окремих складних спеціальностей. Наприклад, медицина, ветеринарія, мистецтво, екологія, національна безпека. Оскільки ми маємо серйозні пріоритети в Європі та світі в галузі підготовки педагогічних працівників, доцільно зберегти інтегрованого магістра і в цьому напрямі підготовки фахівців.

Кваліфікації третього циклу (доктор - PhD) присвоюються слухачам (дослідникам), які продемонстрували комплексне розуміння напряму підготовки та майстерне володіння навичками та методикою дослідницької роботи; здійснили суттєвий обсяг дослідницької роботи та завдяки своєму оригінальному дослідженню зробили внесок, який поглиблює знання, окремі частини якого можуть бути рекомендованими до публікації у країні та за кордоном; здатні до критичного аналізу, оцінки та синтезу нових складних ідей; можуть спілкуватися на рівних з іншими науковцями, широкою науковою

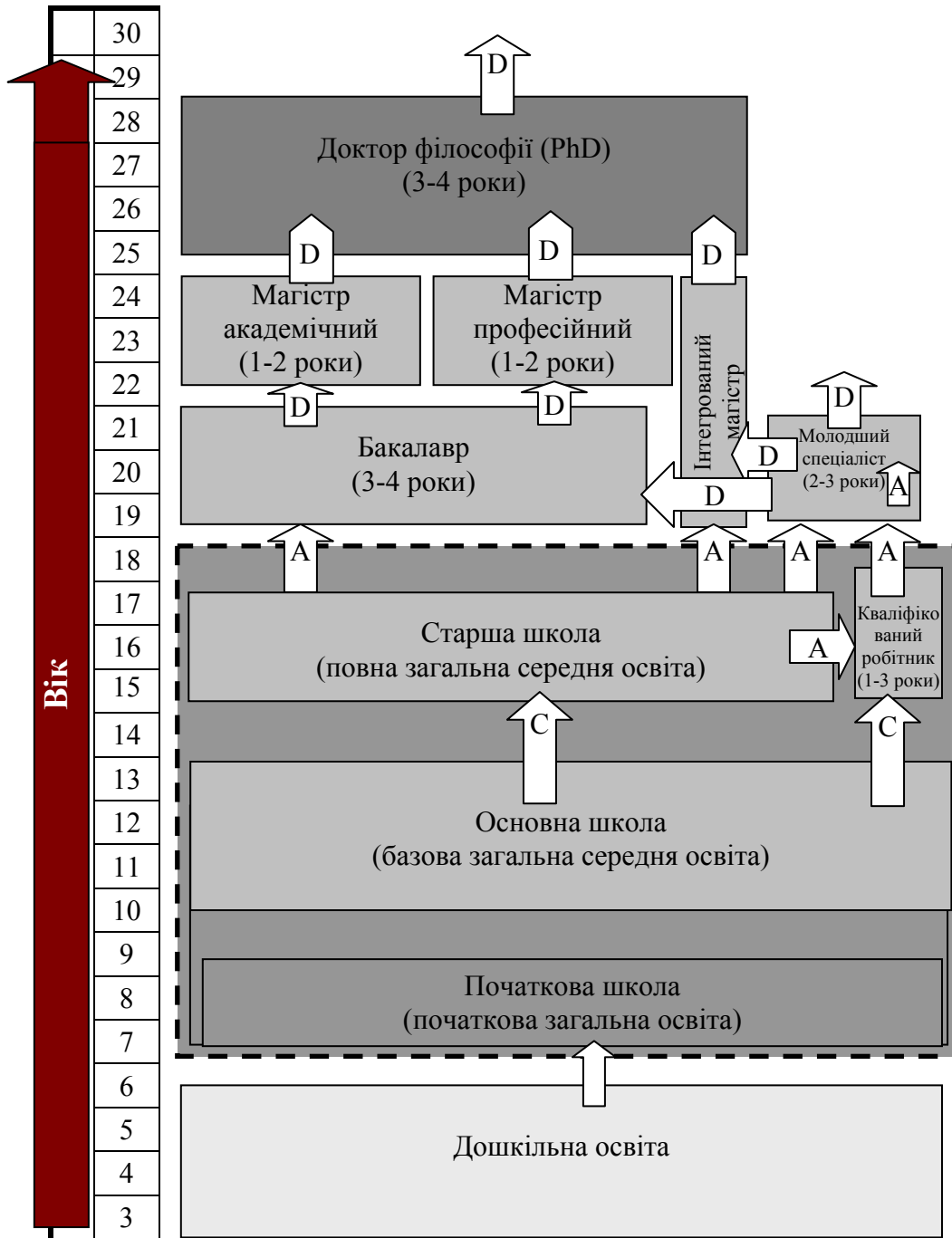
спільнотою та загалом у галузі своєї спеціалізації; здатні сприяти втіленню в академічному і професійному контекстах технологічних, суспільних чи культурних досягнень в інформаційному суспільстві.

Стандартна тривалість стаціонарного докторського навчання становить не менше 3 років. Передбачається запровадження кредитів ECTS для вимірювання навчального навантаження студентів в докторському навчанні.

Докторські програми є доступними для осіб, що вже мають ступінь магістра або його еквівалент; вони забезпечують особу (студента) детальними, ґрунтовними знаннями з певної галузі, здійснюють підготовку до незалежної, самостійної науково-дослідницької творчої діяльності і в кінцевому результаті надають можливість отримати академічну ступінь доктора філософії.

В Україні необхідно ґрунтовно обговорити з науково-педагогічною громадськістю коло проблем щодо запровадження третього Болонського циклу, розробити механізми його запровадження та створити структуровані докторські програми, які повинні включати лекційні курси та незалежні наукові дослідження, процедури контролю та оцінювання докторського навчання.

У кінцевому результаті ми повинні розробити національну систему кваліфікацій для всіх трьох циклів, що буде узгоджуватися із Європейською системою кваліфікацій ЄПВО, а також європейською системою кваліфікацій навчання впродовж життя.

Примітка: С – свідоцтво А – атестат D - диплом

Рис. 2. Модернізація структури освіти України із врахуванням вимог ЄПВО

Важливі першочергові реформи щодо модернізації структури вищої освіти буде проведено найближчим часом.

У зв'язку з цим за ініціативи МОН України створено і активно працюють низка робочих груп з удосконалення нормативно-правових актів вищої освіти, концепції модернізації структури вищої освіти та забезпечення її якості, розробки стандартів вищої освіти, удосконалення організації навчального процесу тощо.

Сьогодні розглядаємо питання щодо проведення в Києві у квітні-травні наступного року міжнародного семінару із запровадження національної системи кваліфікацій. На даний час ми заручилися підтримкою та згодою на участь провідних експертів з даної проблеми, які представляють Раду Європи, Європейський Союз та Болонський процес.

Реалізація реформ, пов'язаних із адаптацією вищої освіти до ЄПВО, сприяє розвитку вищої освіти України в цілому.

Міністерство освіти і науки високо цінує можливість співробітництва з нашими Європейськими партнерами в рамках Болонського процесу. Наша мета – спільний розвиток гнучкої системи вищої освіти із збереженням національних надбань та залученням кращого Європейського досвіду, розробка єдиних критеріїв і стандартів у цій галузі, де якість вищої освіти є основою створення цього процесу. Це забезпечить різноманітність можливостей для повноцінного розвитку, створення гнучких критеріїв кваліфікацій і систем із забезпечення якості у вищій освіті та зміцнення співробітництва між зацікавленими сторонами.

Список використаної літератури

1. Болонский семинар: «Что представляет собой бакалавриат?» Санкт-Петербургский государственный университет, Россия, 25-26 ноября 2004 г.
2. Доповідь А. Раухваргера, Президента міжурядового комітету Лісабонської конвенції про визнання на офіційному Болонському семінарі «Удосконалення системи взаємного визнання кваліфікацій в Європейському просторі вищої освіти» (Рига, Латвія, грудень, 2004 р.) Improving the recognition of qualification and study credit points – background report presented

at the Bologna seminar of recognition, Riga, Latvia, 2004 // Internet: http://www.aic.lv.rigaseminar/documents/Background/_AR_fin.pdf.

3. Ключевые компетенции для обучения в течение всей жизни. Рекомендации Парламента и Совета Европы от 18 декабря 2006 г. “О ключевых компетенциях обучения в течение жизни” (2006/962/ЕС).

4. Конвенція з визнання кваліфікацій, що відносяться до вищої освіти в європейському регіоні. Лісабон, Португалія, 11 квітня 1997 р.

5. Франція у Європейському просторі вищої освіти / Упоряд. Г. Г. Крючков, В. Б. Бурбело. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – 169 с.

6. A Framework for Qualifications of the European Higher Education Area. Bologna Working Group on Qualifications Frameworks. Published by: Ministry of Science, Technology and Innovation, Bredgade 43, DK-1260 Copenhagen K, 2007.

7. Australian Qualifications Framework. Implementation Handbook. Third Edition, 2002.

8. Becker, Gary S. Human capital: theoretical and empirical analysis, with special reference to education. N.Y., 1964; 2 ed. N.Y., 1975 (рус. пер.: Беккер, Гэри. Человеческий капитал (главы из книги). – "США: экономика, политика, идеология", 1993, NN 11--12).

9. Bologna Seminar Council of Europe Higher Education Forum on Qualifications Frameworks. Directorate General IV: Education, Culture and Heritage, Youth and Sport. Council of Europe Headquarters, Strasbourg, 11 – 12 October, 2007.

10. Chiswick, Barry R. Income inequality: regional analysis within a human capital framework. N.Y. 1974.

11. Focus on the Structure of Higher Education in Europe 2006/07. National Trends in the Bologna Process, EURYDICE, Brussels, 2007.

12. National Qualifications Frameworks: Development and Certification / Report from Bologna Working Group on Qualifications Frameworks, May, 2007.

13. Schultz, Theodore W. Investment in human capital: the role of education and of research. N.Y., 1971.

14. Survey on Master Degrees and Joint Degrees in Europe by Christian Tauch and Andrejs Rauhvargers. European University Association, European Commission - Directorate General for Education and Culture. September, 2002.

15. Verification of Compatibility of Irish National Framework of Qualifications with the Framework for Qualifications of the European Higher Education Area, Final Report – November, 2006.